

МАКЕДОНСКИ ДУХОВЕН НЕПОКОР

По повод 40 години од возобновувањето на Охридската архиепископија во лицето на Македонската православна црква и 240 години од нејзиното укинување во 1767 година, се осврнуваме на трновитиот пат на нашата Црква, која преживеа и сè уште доживува многу црни премрежија, кои се предизвикани од домашни одродници и од странски пропагатори.

Во тоа вековито опстојување се менувале многу странски пропагандни политики, но благодарение на вербата на македонскиот народ и на православните верници, МПЦ успеала да се издигне од пепелта и да продолжи со својата мисија, која на овие простори ја донел Свети Павле, а Свети Климент Охридски го продолжил неговото дело и верата кон Исус Христос, еднородниот жив Бог, чие распетие значи светлина за македонската нација и нејзината долговековна историја.

**ДИМИТРИЈА И КОНСТАНТИН
МИЛАДИНОВИ - НАЈСКАПИТЕ
ЖРТВИ ВО БОРБАТА
ЗА ВОЗОБНОВУВАЊЕ
НА ОХРИДСКАТА
АРХИЕПИСКОПИЈА**

Подготвил: Кокан СТОЈЧЕВ

НАТАНАИЛ КУЧЕВИШКИ

Со постепеното навлегување на капиталистичките елементи во Турција, соодветно на тоа и во Македонија, кон крајот на XVIII и на почетокот на XIX век, а и потоа, забележително се развиле македонското занаетчиство и трговија. Паралелно со тоа, а како резултат на позитивното влијание на европскиот национализам и либерализам, кои се рефлектирале врз ослободителните движења на балканските земји, збогатеното македонско занаетчиско-еснафско и трговско граѓанство, сè организирано ја застапувало идејата за еманципација од елинизацијата и од Цариградската патријаршија. Тој слој на граѓани од македонскиот поробен народ бил поборник за својата национална култура и самобитност. Од овие причини, барајќи свое општествено место во дотогаш најзначајните црковно-општествени институции, односно црков-

но-училишни општини, кои воедно биле и креатори на севкупниот црковно-просветен и општествен систем во животот на верниците, зајакнатото македонско занаетчиско-трговско граѓанство почнало да се интересира како да го преземе раководењето и управувањето на ваквите црковно-просветни институции, кои ги имало во секој македонски град и во поголемите села.

БУДЕЊЕ НА СВЕСТА

Обидите за возобновување на Охридската архиепископија повеќе пати се повторувале и како такви ги среќаваме кон средината на XIX век. Така, во "научната дисертација", односно во кандидатско-дипломскиот ракопис на Натанаил Кучевишки (1820-1906), во 1851 година, на неговата последна година на Киевската духовна академија, меѓу дру-

За овој фелтон се користени материјали од истражувањата на проф. д-р Јован Белчовски, објавени во книгата "Охридска архиепископија од основањето до забраната на нејзината дејност - 1767 г." Исто така, користени се и истражувањата на проф. д-р Александар Трајановски, објавени во книгата "Црковната организација во Македонија и движењето за возобновување на Охридската архиепископија од крајот на XVIII век до основањето на ВМРО".

гото, ги искажал идејата и желбата за возобновување на Охридската архиепископија, но сосема независна од Цариградската патријаршија. Пишувајќи за некогашната автокефалност на Охридската ерархија, Натанаил, пред сè, се задржал на зачетокот на Црквата, според него како Јустинијана Прима, потоа на периодот подоцна, преку создавањето на Македонската православна црква, прво како Митрополија, потоа како Архиепископија, и како Охридска патријаршија во времето на цар Самуил (976-1014), првиот македонски властодржец. Во средновековието Црквата повторно била Архиепископија, но сè до нејзиниот трагичен крај во 1767 година кога, според него, била неканонски укината. Базирајќи се на автентични и за она време изворни податоци, Натанаил многу описно ја прикажал историјата на Охридската црква, кои територии и епархии биле под нејзина дијецеза, и кои архиепископи и патријарси се наоѓале на нејзиниот трон. Во своите книжевни дела, пишувајќи за својот роден град Скопје, потоа за црковно-просветните национално-будителски борби на скопјани против грчките владици, Натанаил Кучевишки подетално ја елаборирал оваа идеја.

Познатиот деец Партениј Зографски (1818-1876), кој долго време се школувал во Русија (Кишинев, Одеса, Киев и Санк Петербург), во 1858 година, исто така, пишувал за славното минато на Охридската архиепископија, за нејзините митрополи и епископии, меѓу кои ги наведува: Пелагониската, Струмичката, Костурската, Воденската, Преспанско-охридската, Мегленската, Дебарско-кичевската и други.

Во 50-тите години на XIX век Рајко Жинзифов (1839-1877) заминал на школување во Русија и таму останал до крајот на животот. Во омилената тема за пишување - Македонија, Жинзифов често пати се навраќал на историјата на Охридската архиепископија, како Македонска православна црква. Пишувајќи против навлегувањето на унијатството и протестантизмот на Балканскиот Полуостров, соодветно и во Македонија,

КОНТРОВЕРЗНИОТ МИТРОПОЛИТ МЕЛЕТИЈ И ГОЛЕМИОТ МАКЕДОНСКИ ДЕЕЦ ДИМИТАР МИЛАДИНОВ

барајќи при тоа помош од големата православна Русија, а поврзано со дејноста на солунските браќа Св. Кирил и Методиј.

Струшките браќа Димитрија и Константин Миладинови (1810-1862), вршејќи разновидна просветителска, преродбена, публицистичка и воопшто културно-општествена дејност, воедно се интересирале и пишувале за историјата на Охридската архиепископија. Во таа смисла, на 5 август 1860 година во московскиот весник "Ден", Константин Миладинов ја објавил статијата насловена како "Охридска архиепископија". Во воведот поетот ја публикувал новопронајдената (од страна на неговиот постар брат Димитрија), грамота на охридскиот архиепископ Пајсиј, која во 1556 година, била испратена до митрополитот Тимотеј во Долна Италија, Сицилија, Малта и Далмација. Во тоа време овие области биле во состав на таканаречената Италијанска епархија, која се наоѓала по јурисдикција на Охридската архиепископија. Покрај тоа, во спомнатата статија Константин Миладинов дал кратки извадоци од кодексите на Охридската

патријаршија-архиепископија, во кои биле наведени границите на Охридската автокефална православна помесна црква во тоа време. Исто така, во неа имало и податоци за дејноста на првиот македонски просветител во Македонија, основоположникот и првиот епископ на Македонската православна црква - Свети Климент Охридски (840-916) и друго.

БОРБИ ПРОТИВ ГРЧКИТЕ МИТРОПОЛИТИ

Во тоа време, настојувањата и ангажирањето на македонскиот народ за одделување од Патријаршијата, а за обновување на Охридската архиепископија како македонска православна помесна црква, не можат да се одделат од општите антипатријаршиски движења и борбата на другите православни народи под јурисдикција на Фанариотската екуменска институција. Всушност, тоа се антипатријаршиските борби на верниците кои живееле на територијата

или во дијецезата на некогашната неканонски укината Охридска архиепископија.

Овие промени во Македонија ја предизвикале појавата на новата граѓанска класа - македонската. Новиот општествен фактор во македонските градови и во поголемите села, како и зајакнатото македонско занаетчиско-трговско граѓанство олицетворено во сè побогатите занаетчи и трговци, покажале значителен интерес за учество во решавањето на црковно-просветните и општествените компетенции. Најголем број црковно-просветни и општествени институции се наоѓале во доменот на црковно-училишните општини, односно сè до 60-тите години на XIX век повеќето од нив биле под јурисдикција на Цариградската патријаршија, така што македонското граѓанство и интелигенцијата настојувале да ги преземат од грчко-патријаршискиот елемент и со нив самостојно да управуваат.

Познатиот охридски општественик, културно-преродбенски деец, учител, учебникар и публицист Кузман Шапкарев (1834-1909), оставил доволно изворни податоци за отпорот и за антипатријаршиското движење во Охрид и во околната и воопшто на територијата на Преспанско-охридската епархија во текот на првата половина на XIX век. Во таа смисла, тој ги регистрирал судирите на граѓанството во епархијата, особено оние кои станале поинтензивни по смртта на митрополитот Калиник (1802-1842), кога архијерејската должност ја наследил владиката Јосиф (1843-1850), кој ја претворил "Охридската митрополија во свињарник и блуднички верден". Поради неговата недолична и антинародна дејност жителите на Преспа поднеле петиција (жалба) до Високата порта. Нивната реакција ја следеле и жителите на Охрид, кои до Портата во Цариград испратиле своја делегација составена од: Петар Димица, Константин А. Робев, Димитрија Андреја и Атанас Шамандура. На османлиската власт тие ѝ ги објасниле "тиранијата и неморалот" на патријаршискиот владика, барајќи негово менување. Благодарение на помошта од големиот везир и авторитетот на влијателните браќа Робевци и Паунчевци, охридани и преспанци успеале да го сменат непожелниот грчки владика. Сепак, радоста на жителите од Преспанско-охридската епархија била краткотрајна, затоа што Цариградската вселенска патријаршија повторно испратила Грк за нов владика - Дионисиј (1850-1859). Бидејќи новиот владика продолжил да ги следи постапките на својот претходник, тоа предизвикало повторни судири меѓу охридско-преспанската паства и овој грчки архијереј. Дури во 1851 година тие организирано истапиле против владиката, барајќи тој да ја напушти епархијата. Меѓутоа, овој охридски бунт не

ГРИГОР ПРЛИЧЕВ

постигнал успех, затоа што овој пат Патријаршијата го заштитила својот владика. Тоа го охрабрило владиката Дионисиј да премине во противнапад и да почне да се одмаздува. Во 1853 година владиката ги наклеветил Г. Паунев и Сотир Кеџкар (зет на Робевци) од Охрид и Димо Тегос и Каранфил од Ресен, дека се државни непријатели, што подоцна било поддржано и од патријархот, и тие биле испратени во прогонство на Света Гора на островот Атос.

Во контекст на ова, Патријаршијата за негов наследник го хиротонисала епископот Мелетиј Велички (1860-1879), по потекло Грк, кој охридани добро го познавале и тоа во негативна конотација уште од 50-тите години на XIX век, од времето кога во градот тој бил протосингел во митрополијата.

Овој настан уште повеќе ги заплеткал и ги искомплицирал и така затегнатите односи. Уште пред тој да дојде во Охрид, граѓанството и интелигенцијата од оваа епархија, во име на Охридската црковно-училишна општина, испратиле неколку барања, молби и жалби до Патријаршијата и до Високата порта (на 2 февруари, 23 март и 8 април, сите од 1860 година), првиот пат потврдени со 5.000, а вториот со 12.000 потписи, во кои отворено го искажале револтот и антипатијата кон новиот архијереј. Во однос на тоа, најревносен бил струшкиот учител Димитрија Миладинов, кој во еден свој подолг напис во "Цариградски весник" од 1860 година, покрај другото, истакнал: "В час на умиракката на покојниот владика Јоаникиј, наеднаш дадовме извештај до Високата порта дека Мелетиј не го сакаме,

туку за пастир бараме наш човек".

Цариградската патријаршија и митрополитот Мелетиј Велички воопшто не биле трогнати од овој охридски протест. Така, во април 1860 година Мелетиј се подготвувал да отпатува од Цариград во Охрид. Ова ги принудило охридани да му се заканат на митрополитот и воопшто на Патријаршијата, дека доколку непожелниот грчки владика дојде во градот, тие ќе склучат унија со Римокатоличката црква, како едно од тогашните проверени и ефикасни средства за еманципација од Патријаршијата и од непожелните грчки владици. Но, заканата не го постигнала саканиот ефект. Поради тоа, за време на Велигденските празници, кога Мелетиј се подготвувал да дојде во Охрид, со писмото од 4 април 1860 година, Охридската црковно-училишна општина ја известила Патријаршијата дека го откажува нејзиното таторство.

Сепак, користејќи разни интриги, измами, поткажувања и казни, митрополитот Мелетиј успеал да собере доволно потписи од одреден број верници и од "неуките и простодушни селани", што му овозможило да испрати барање до Патријаршијата, во кое таа била "замолена", да не ги слуша поплаките на Охридската црковно-училишна општина, а сè со цел на владиката да му се овозможи непречено доаѓање во Охрид. Така и се случило. Иако сè тоа се одвивало без должно внимание, Мелетиј пристигнал во Охрид и веднаш почнал да собира материјални вредности и да води развратен и антипатријаршиски живот во митрополиската зграда. Владиката од Преспанско-охридската епархија управувал деспотски и воопшто не му пречело тоа што бил сосема неприфатен од верниците.

Служејќи се со интриги и со измама тој успеал да го наклевети струшкиот учител Димитрија Миладинов дека е руски шпион и антидржавен елемент.

Инаку, Миладинов бил еден од тогашните најпринципиелните борци во антипатријаршиската борба и еден од првите македонски интелектуалци, кој ја почнал и ја организирал борбата против грчката доминација во епархијата. Во 60-тите години на XIX век струшкиот учител Димитрија Миладинов заедно со својот најмал брат - поетот Константин Миладинов, ја организирале борбата против грчкиот митрополит. Но, во 1862 година, благодарение на митрополитот Мелетиј и воопшто на Цариградската патријаршија, браќата станале најскапата жртва која ја дал македонскиот народ.

(продолжува)